

L. Huyse, K. Hoflack, ed., *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950* (Leuven: Uitgeverij van Halewyck, 1995, 230 blz., ISBN 90 5617 001 5).

In deze bundel buigen historici en sociologen zich over de vraag hoe en in welke mate het democratisch regime onmiddellijk na de tweede wereldoorlog werd hersteld. Verschillende aspecten komen daarbij in afzonderlijke hoofdstukken aan bod. De repressie en de rol van het gerecht; de betekenis van het verzet; de wisseling van het politiek personeel op lokaal vlak; de wijzigingen in het politiewezen, administratie en het buitenlands beleid en de politiek van de prins-regent passeren de revue. De bijdragen zijn geschreven vanuit het perspectief verandering/continuïteit dat door R. van Doorslaer in een inleidende bijdrage wordt verduidelijkt. Centrale vraag daarbij is in hoeverre de onmiddellijke naoorlog al dan niet als een breukmoment in de Belgische politieke geschiedenis moet worden beschouwd. Deze vraag wordt in het algemeen genuanceerd beantwoord. De jaren 1944-1950 gaven de doorbraak te zien van de pacificatiedemocratie, maar de kiemen ervan waren al vroeger aanwezig, met name onmiddellijk na de eerste wereldoorlog. Wat vooral nieuw was, schrijven Huyse en Hoflack in hun besluit, is het ontstaan van sterke organisaties (partij en zuil) na de tweede wereldoorlog, die ervoor zorgden dat de mechanismen van de pacificatiedemocratie ook daadwerkelijk konden functioneren (213-214).

De gestelde ambities worden niet geheel ingelost. De kwaliteit van de bijdragen is ongelijk en bepaalde artikelen missen originaliteit. Tweede element dat het eindresultaat negatief beïnvloedt is de eng politiek-organisatorische invulling van het begrip 'democratisering'. De meeste auteurs van deze bundel huldigen een tamelijk 'elitistische' visie op de democratie. Het optreden van de partijen en de zuilen staat centraal. De aspiraties en de leiding van de acties van de achterban worden minder belicht. Niet alleen aan de elites, ook aan partijen en zuilorganisaties wordt een (te) grote betekenis gehecht. Symptomatisch in dit verband is de afwezigheid van patronale organisaties. Nochtans waren zij van gewicht, zowel rechtstreeks, bijvoorbeeld via de nationale arbeidsconferenties, en de 'voorlopige bedrijfsorganisatie' als onrechtstreeks, door de economische macht die ze representeerden, op het politieke besluitvormingsproces. Ook het vrouwenstemrecht, electoraal gezien een fundamentele vernieuwing, krijgt niet de aandacht die het verdient.

In tegenstelling tot andere gelijkaardige bundels wordt hier uitgebreid ingegaan op de rol van de rechterlijke macht. Dit gebeurt in een bijdrage van de twee redacteuren over de repressie en in een artikel van L. Huyse en H. Sabbe over de magistratuur. Huyse en Hoflack herhalen wat in 'Onverwerkt verleden' geschreven werd over de repressie. Die wordt vooral gezien als een afrekening tussen de elites uit de traditionele partijen en de elites van de Nieuwe Orde partijen. Deze stelling, die niet wordt gestaafd met nieuw onderzoek, dient mijns inziens te worden genuanceerd. Blijkt uit het artikel van E. Gerard niet dat de katholieke rechterzijde en het VNV elkaar voor de oorlog niet enkel zagen als concurrenten, maar ook als bondgenoten, met de rechtse concentratie als duidelijkste voorbeeld? Bovendien was de politieke tegenstelling er voor de oorlog geen tussen democratie en fascisme, wel tussen democratie en nieuwe orde, waarbij de adepten van de laatste maatschappij-opvatting ook bij de traditionele partijen te vinden waren. Na de oorlog kunnen de lijnen tussen de traditionele elites en de elites van de nieuwe orde-bewegingen ook niet altijd even scherp worden getrokken. Binnen de katholieke partij/ CVP werd al snel gepleit voor een verzachting van de repressie, niet alleen om electorale maar ook om ideologische redenen.

In de bijdrage over de magistratuur wordt de stelling verdedigd dat de rechterlijke macht

een vorm van zelfcensuur toepaste en besloot de economische collaboratie ongemoeid te laten, wat ook de wens van de regering was. Die stelling wordt niet onderbouwd door nieuw onderzoek en een aantal beweringen kunnen empirisch niet hard worden gemaakt. Zo menen de auteurs dat er in de eerste maanden na de bevrijding geen duidelijk beleid voor de bestrafing van de economische collaboratie bestond. Het tegendeel is waar. Ganshof wist van in de beginne zeer goed hoe hij de economische collaboratie zou aanpakken. De aanpassing van de strafwet in mei 1945 was precies een reactie tegen het te streng geacht vervolgingsbeleid. Bij de beoordeling van de bestrafing van de economische collaboratie gaan de auteurs daarenboven uit van de impliciete veronderstelling dat de economische collaborateurs *a priori* even schuldig waren als bijvoorbeeld de politieke collaborateurs en daarom harder moesten worden aangepakt dan het geval is geweest. Deze stelling moet verder geverifieerd worden, onder meer aan de hand van een onderzoek naar de precieze aard en omvang van de 'economische collaboratie'.

Dirk Luyten

P. den Hoed, *Bestuur en beleid van binnenuit. Een analyse van instituties* (Dissertatie Leiden 1995; Amsterdam-Meppel: Boom, 1995, 296 blz., f43,50, ISBN 90 5352 193 3).

'Inleiding tot de kennis van de ambtenaar', zo had dit boek kunnen heten, als de schrijver A. Alberts die titel niet al bijna tien jaar geleden voor zich had opgeëist. Den Hoed maakt in zijn boek, als proefschrift verdedigd aan de Rijksuniversiteit Leiden, een bestuurssociologische rondgang langs 'instituties'. Voor de niet in de sociale wetenschappen ingewijde lezer moet direct aangetekend worden dat daarmee niet zozeer staatsinstellingen als zodanig bedoeld worden maar 'manieren van doen en denken die instituties worden genoemd' (271). De auteur gaat in acht min of meer afzonderlijke hoofdstukken na welke waarden geïnstitutionaliseerd zijn in bestuur en beleid. Die waarden, zo betoogt hij, zouden niet het exclusieve domein mogen zijn van organisatiedeskundigen, staatsrechtgeleerden en politici, die van buitenaf de activiteiten van het openbaar bestuur proberen te begrijpen en te sturen, maar ze vormen (of ze zouden *moeten* vormen) de basis van waaruit de ambtenaren zelf iedere dag hun gedrag bepalen. Daarmee lijkt Den Hoed, zelf stafmedewerker van de Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid, te willen zeggen dat buitenstaanders geen al te hoge verwachtingen hoeven te koesteren van pogingen tot 'metasturing' van bestuur en beleid. Waarden zijn nu eenmaal niet van de ene op de andere dag maakbaar. Maar daarnaast zouden ambtenaren zich die waarden meer aan moeten trekken om hun handelen te relativeren. In het eerste deel zijn vier opstellen opgenomen die gaan over algemene onderwerpen van bestuur: systemen van bestuur en hun ontwikkeling via planning of evolutie, beleidsintegratie in het ministerie van algemene zaken en zijn voorgangers, ambtenaren en de beleving van hun burgerschap, de rol van adviesorganen. Het tweede deel behandelt het beleid ten aanzien van enkele actuele maatschappelijke vraagstukken. Hierin komen welzijns- en onderwijsbeleid, arbeidsvoorziening en maatschappelijk werk aan de orde.

Er zijn tenminste twee goede redenen om dit boek, dat ogenschijnlijk weinig met geschiedenis van doen heeft, hier te signaleren. Aangezien de auteur zichzelf het etiket 'ambtenaren-schrijver' opplakt, mogen we het boek lezen als een egodocument. Het biedt immers een doorkijk naar de beleving van 'ambtenaarlijk' werk door een direkt betrokkene. Wie later